

SONČEK
ZGORNJE GORENJSKE
Društvo za cerebralno paralizo

Datum: 16. oktober 2018

POROČILO O ENODNEVNI EKSKURZIJI V KRŠKO IN RAKO

Krško je mesto in središče Občine Krško v vzhodnem delu Slovenije. Je edino mesto v Sloveniji, ki je cerkveno - upravno razdeljeno na dve škofiji: Škofijo Celje in Škofijo Novo mesto. Poleg občine je tu tudi okrožno in okrajno sodišče, pošta, Osnovna šola Jurija Dalmatina Krško, Srednje tehnična šola, dve fakulteti, galerije, Valvasorjeva knjižnica, več podružnic bank in zavarovalnic, več podjetij, dva večja hotela, številni gostinski lokali, policijska uprava, trgovinski centri, železniška in avtobusna postaja, odcep avtoceste Ljubljana - Obrežje, več cerkva in kapucinski samostan. V starem mestnem jedru ima sedež tudi Območna zbornica Posavja Gospodarske Zbornice Slovenije (GZS). Ime Krško izhaja iz imena reke Krke. Izvorno nemško ime Gurckfeld to potrjuje. Gurck ali Gurk je ponemčena beseda za Krko, kakor Krka nemško Gurk) na Avstrijskem Koroškem, po kateri je dobila ime sveta Ema Krška. Gurckfeld pomeni torej Krško polje, nanaša pa se na Krško polje, po katerem teče reka Krka. Krško se širi v izteku savske soteske pred Krškimi poljem na desnem in levem bregu reke Save med vzpetinami Rore, Johi in Trška gora (na desnem), Sremič, Kremen in Libna (na levem). Nekdanje prvotno mesto leži na desnem bregu, prepoznamo ga po povečini sklenjeni zidavi ob glavni ulici, ki poteka od nekdanjega kopaljšča na Savi do stadiona s priključenim Žadovinkom in naseljem individualnih hiš na Griču pred Leskovcem. Sredi preteklega stoletja se je združil z Vidmom, ki leži na levem bregu z vinogradi v zaledju. Staro mesto se je zaradi lege med hribom in reko razvijalo počasi. Krško danes poznamo predvsem po naši edini jedrski elektrarni, ki deluje od leta 1981, znano pa je tudi po pridelavi vina in sadjarstvu. Mesto ima za sabo pestro zgodovino, del je lahko vidimo že, če se sprehodimo po njegovih ulicah. V mestu najdemo kar nekaj zgodovinsko zanimivih zgradb. Nekatere še kažejo srednjeveški izvor, več je takih iz konca 19. in začetka 20. stoletja. Najlepša med njimi je bila v času svojega nastanka gotovo v literaturi poimenovala Scagnettijeva hiša, delo italijanskega stavbenika Valentina Scagnettija. Zgradil jo je leta 1908, dokončal je le osrednji del in južno krilo. Območje je bilo od nekdanj primerno za naselitev, tukaj so našli zgodovinske ostanke iz prazgodovine (Kartuševa in Jermanova jama), ilirske in keltske ostanke (Libna, Dunaj) ter iz časa rimske zasedbe ostanke mesta in pristanišča pri današnji vasi Drnovo (Neviodunum). Krško je obstojalo že zelo zgodaj upoštevati pa je treba, da je listina iz dne 29. septembra 895, ki je dolgo časa veljala za prvo omembo kraja, bila v raziskavah spoznana za ponaredek. Tržne pravice mu je podelil cesar Friderik 1391, mestne pa cesar Friderik III. 1477, ker je z utrjenimi mesti krepil obrambo države pred Turki. Leta 1573 so meščani pomagali upornim kmetom. Prav na Krškem polju je baron Jošt Turn potolkel kmečko vojsko s pomočjo uskokov in ujel vodje upora. V spomin na te dogodke stoji v Krškem pred Kulturnim domom spomenik Matije Gubca. Med protestantsko reformacijo je bilo mesto zelo pomembno. Tukaj sta živela in delovala protestantska pridigarja Adam Bohorič in Jurij Dalmatin, ki sta oba povezana z utemeljitvijo slovenske kulture. V času protireformacije so v mestu zgradili kapucinski samostan in ga opremili z bogato knjižnico, s katero se samostan ponaša še danes. Ker so v samostanu prirejali teološke tečaje, ga cesar Jožef II. ni razpustil kot večino samostanov na Slovenskem. V času reformacije so bili v Krškem tudi številni čarovniški procesi, ki so se končali šele v začetku 18. stoletju. Pomen Krškega je bil velik zaradi prometa, ki je potekal po Savi. V Krškem je bilo pristanišče in carinski urad. Od tukaj so z vozovi blago razvažali po Dolenjskem in na Kozjansko. Zaradi tega so bile razvite obrti (usnarji, sedlarji, kolarji, krojači, gostilničarji, mesarji, ...), v mestu pa je bila tudi ladjedelnica za popravilo savskih ladij. V drugi polovici 19. stoletja sta na razvoj mesta močno vplivala zakonca Martin in Josipina Hočevnar, ki sta zgradila precej zgradb (okrajno in mestno glavarstvo, meščanska šola v Krškem in ljudsko šolo na Vidmu, bolnišnico, več stanovanjskih stavb in cerkva). Krška meščanska šola je bila prva šola na Kranjskem (1877), kjer so poučevali v slovenščini. Bila je zgrajena zelo moderno in je v svojem sklopu že imela telovadnico. Dolgo časa je bila krška znamenitost star lesen most, ki ga je 1866 zgradil Maks Stepišnik in je bil v uporabi dobrih sto let. Pred tem so se čez Savo prevažali z brodom. V preteklem stoletju sta na razvoj mesta nedvomno najbolj vplivali izgradnja tovarne celuloze in papirja ter jedrske elektrarne. Je pa bilo v Krškem razvito tudi tiskarstvo, v Zadržni tiskarni so leta 1923 natisnili prve slovenske grafike. Med drugo svetovno vojno je mesto utrpelo žrtve že kmalu na začetku. Poklonilo se jim je s poimenovanjem glavne ulice v centru mesta. Leta 1941 je bilo skoraj v celoti izseljeno. V soboto 13. oktobra 2018 smo se v zgodnjih jutranjih urah člani društva SONČEK Zgornje Gorenjske odpravili na enodnevno ekskurzijo v Krško in Rako. Naš prvi postanek smo naredili na Petrolu Bencinski servis Dul - Ac jug v Trebnjem, kjer so nas prisrčno sprejeli in nas postregli s kavami in čaji. Po okrepčilu smo pot nadaljevali do Krškega,

kjer smo si ogledali Svet energije Krško. Ob prihodu nas je sprejel vodič, s katerim smo si ogledali interaktivni multimedijski center, ki ga je v letu 2011 ustanovila družba GEN energija d.o.o. Krško. Seznanili smo se o pomenu energije in njene rabe v vsakdanjem življenju, tehnologijah proizvodnje električne energije ter njenih gospodarskih, družbenih in okoljskih vidikih. Razložil nam je, da v skupini GEN energijo narave prevajajo v električno energijo. Zlastno, trajnostno naravnano proizvodnjo ter z učinkovitim trgovanjem svojim odjemalcem zagotavljajo zanesljivo in konkurenčno oskrbo z električno energijo. Investicijski potencial, ki ga ustvarjajo s proizvodnjo in prodajo električne energije, odgovorno usmerjajo v vzdrževanje in posodabljanje obstoječih proizvodnih enot ter v razvoj novih, obnovljivih in trajnostno usmerjenih proizvodnih virov. Kot družbeno odgovorno podjetje si prizadevajo za izobraževanje in ozaveščanje o energiji in energetiki. Z zanimanjem smo prisluhnili in potovali v svet energije in energetike, ki podaja celovite in strokovno utemeljene informacije o pomenu energije in njene rabe v vsakdanjem življenju, tehnologijah proizvodnje električne energije ter njenih gospodarskih, družbenih in okoljskih vidikih. Spodbuja razumevanje vloge obnovljivih virov energije, učinkovite rabe energije in trajnostne proizvodnje električne energije pri odgovornem odločanju o naši energetski prihodnosti. V pritličju nas je pot vodila med interaktivnimi maketami in eksponati o delovanju elektrarn in različnih vidikih proizvodnje ter multimedijskimi predstavitevami v obliki animacij. Dinamične igre omogočajo izbor najprimernejše energetske mešanice za pokrivanje dnevne porabe električne energije in odkrivanje sveta, ki se skriva za vtičnico. Pot v svet jedrske energije pelje od makete Nuklearne elektrarne Krško do modela jedrskega reaktorja in predstavitve goriva, gorivnega cikla ter ravnanja z radioaktivnimi odpadki. Čeprav je sevanje v vsakdanjem življenju očem nevidno, sta na tej poti dve napravi za prikaz ionizirajočega sevanja in sicer meglična celica in merilec radioaktivnosti. Nato smo vstopili v kletne prostore, kjer imajo » eksperimentalnico«, kjer je vsak izmed nas lahko na različnih interaktivnih eksponatih ob vodenju in razlagi demonstratorja izvajal eksperimente povezane z električno energijo, elektrotehniko in magnetizmom. V tem prostoru je tudi manjši laboratorij, kjer demonstratorji izvajajo zanimive poskuse. Priznamo bilo je res zanimivo, saj smo skozi različne predstavitvene tehnike s poudarkom na interaktivnih medijih, pridobili osnovne informacije o gospodarskih, družbenih in okoljskih vidikih proizvodnje električne energije in spoznali krivuljo dnevne porabe elektrike v Sloveniji. Ker se GEN energija zavzema za učinkovito rabo energije smo lahko skozi aktivno interakcijo dobili celovito informacijo o pomenu proizvodnje in učinkovite rabe energije v vsakdanjem življenju. Še posebej poučna je bila računalniška igrice prek katere smo se lahko preizkušali, da z regulacijo proizvodnje 6 različnih vrst elektrarn sledimo krivulji dnevne porabe električne energije. Pri tem smo morali upoštevati, da ima izbrana kombinacija elektrarn čim manjši izpust CO₂ in čim nižjo ceno električne energije. Velik vsebinski poudarek Sveta energije je na 3 trajnostnih virih električne energije in zato smo se seznanili z različnimi vrstami obnovljivih virov energije ter z vsemi vidiki delovanja jedrskih elektrarn od tridimenzionalne predstavitev makete NEK in reaktorske posode, jedrskega goriva, do ravnanja z radioaktivnimi odpadki in zagotavljanja varnosti. V letošnjem letu mineva 10 let od ustanovitve GEN energije. GEN energija d.o.o. Krško je krovna družba v skupini GEN. Glavna dejavnost družbe je dejavnost holdingov. S svojim delovanjem, odgovornim načrtovanjem, strokovnostjo in strateško premišljenimi odločitvami družba gradi stabilno okolje za poslovanje povezanih družb v skupini, zagotavlja investicijska sredstva in z odgovornostjo prevzema in vzpostavlja nadgradnjo, ki je z razumevanjem jedrske tehnologije nujno potrebna za nemoteno in varno obratovanje jedrske elektrarne v skupini. Družba GEN prevzema optimizacijo in koordinacijo delovanja hidroelektrarn in jedrske elektrarne v skupnem energetskem prostoru reke Save, njena druga pomembna vloga pa je aktivno sodelovanje pri načrtovanju in izvajanju investicij, ki izkoriščajo energetski potencial reke, na katero je poleg hidroelektrarn vezano tudi delovanje jedrske elektrarne. Skupina GEN s svojimi družbami letno proizvede približno 3.120 GWh električne energije in zagotavlja okoli 30 odstotkov vse proizvedene električne energije v Sloveniji. Prispeva k razvoju konkurenčnosti in vzpostavlja varno in zanesljivo oskrbo porabnikov električne energije. Že ob ustanovitvi je skupina GEN svojo poslovno strategijo zasnovala na razvoju tistih virov električne energije, ki zagotavljajo najmanjše vplive na okolje, ekonomsko učinkovitost ter zanesljivost proizvodnje. 100 % GEN, 0 % CO₂ GEN energija vlaga v visoko strokovna znanja, posodabljanja in razvoj jedrskih virov, ki predstavljajo hrbtenico trajnostne proizvodnje skupine GEN tako po obsegu kot po cenovni ugodnosti ter stabilnosti in varnosti delovanja. Vzporedno pa odgovorno sodeluje pri razvoju izrabe vodnih in ostalih nizkoogljičnih virov energije. GEN je ob svojem nastanku vpeljal konkurenco na slovenskem energetskem trgu, danes in tudi v prihodnjem obdobju pa je pomemben člen pri zagotavljanju stabilnosti proizvodnje električne energije in pri uresničevanju okoljske odgovornosti slovenskega in evropskega energetskega sistema. Osnovno poslanstvo skupine GEN je učinkovita proizvodnja in trženje električne energije ter zanesljiva oskrba končnih porabnikov z električno energijo. Da bi lahko te funkcije uspešno izvajali je potrebno načrtovanje in koordinacija obratovanja proizvodnih enot znotraj bilančne skupine GEN. V nadzornem centru poteka kratkoročni in dolgoročni proces načrtovanja proizvodnje oziroma prodaje električne energije. Dolgoročno načrtovanje obsega načrt proizvodnje in prodaje elektrike za obdobje enega leta, pri čemer se upošteva pričakovano hidrologijo ter remonte proizvodnih objektov. Kratkoročno načrtovanje pa poteka na ravni enega dneva vnaprej. V nadzornem centru se na osnovi znane hidrologije, razpoložljivosti proizvodnih enot ter izkoristka izdelajo tako imenovani dnevni vozni redi za vse proizvodne enote bilančne skupine, ki se potem združijo v skupni vozni red bilančne skupine GEN. Dnevno načrtovana proizvodnja električne energije se prilagaja trenutni prodajni ceni električne energije za naslednji dan. Samo spremljanje obratovanja naslednji dan je v domeni dispečerja nadzornega centra, ki kontinuirano spremlja obratovanje bilančne skupine in sproti opozarja na vsa odstopanja od načrtovanega voznega reda. V nadzornem centru nadzorujejo proizvodnjo Savskih elektrarn Ljubljana (HE Moste, HE Mavčiče, HE Medvode, HE Vrhovo), prvih dveh hidroelektrarn na spodnji Savi (HE Boštanj in HE Blanca), ki sicer nista v bilančni skupini GEN energije, Nuklearne elektrarne Krško in Termoelektrarne Brestanica. V nadzornem centru je zaposlenih 5 dispečerjev, ki delajo v 12 - urnih izmenah ter planerji, ki svoje aktivnosti izvajajo 24 ur, vključno s sobotami in nedeljami. Po ogledu smo pot nadaljevali do Mestnega muzeja Krško. Ob prihodu nas je sprejela vodička, ki nam je razložila, da je bil Mestni muzej Krško ustanovljen konec leta 2009 kot enota Kulturnega doma Krško. Temeljni muzeja segajo že v 19. stoletje, ko so Krčani na hišo, ki je takrat nosila številko 85, 7. oktobra 1894, postavili ploščo z napisom: » V tej hiši je umrl JANEZ BAJKORT VALVASOR 19. septembra 1693«. Naslednja prelomnica je leto

1939, ko je bilo 30. septembra v Krškem ustanovljeno Muzejsko društvo za politična okraja Krško in Brežice. Prostore je imelo v desakralizirani cerkvi Sv. Duha in v Valvasorjevi hiši. Leta 1948 so hišo izpraznili, predmete pa je Franjo Stiplovšek odpeljal v Brežice. 25. junija 1966 je bil pred Valvasorjevo hišo postavljen kip Janeza Vajkarda Valvasorja delo Vladimira Štovička, slovesno pa je bila odprta Galerija Krško v nekdanji cerkvi Sv. Duha. Občina Krško je leta 1993 razglasila območje za kulturni in zgodovinski spomenik ter hkrati poskrbela za konservatorsko in projektno dokumentacijo za prenovo treh hiš: Valvasorjeve in sosednjih Jarnovičeve in Kaplanove. Celota pa je dobila ime Valvasorjev kompleks. V letih 2008 - 2010 je potekala intenzivna gradbena obnova. Omogočila sta jo Občina Krško s podporo Evropskega sklada za regionalni razvoj, v okviru Operativnega programa krepitev regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007 - 2013, razvojna prioriteta » Razvoj regij « in Ministrstvo za kulturo RS. Mestni muzej Krško je s slovesnim odprtjem prvič odprl vrata 30. marca 2010. Ogleдали smo si prenovljeno razstavo Vladimira Štovičkovega umetnika, kjer so predstavljene poleg že znanih tudi novo odlita dela, saj bi bilo Štovičkov monumentalni opus skoraj nemogoče predstaviti v celoti. Nova postavitev razčlenjuje njegov opus na posamezne tematike, ki so ga zanimale v različnih življenjskih obdobjih in se ukvarja s problematiko datacije nedatiranih del. Kronološko razporeditev del večkrat otežuje umetnikovo ciklično vračanje k raziskovanju kiparskih in motivnih problemov. Poleg portreta, ki ga je mojstrsko obvladal se je venomer vračal k raziskovanju in študiju postavitve človeškega telesa v prostor. Po motivni plati lahko Štovičkovo kiparstvo razdelimo na več skupin, ki so za razumevanje njegove umetnosti pomembne. Predvsem gre za portrete družine in sodobnikov, zgodovinske portrete (ki jih je izdelal po predlogi), žanrske upodobitve, akte in le redkokdaj skupinsko plastiko. Štoviček je po povratku iz študija v Pragi (1919 - 1923) in izpopolnjevanja v Parizu (1926 - 1931) veljal za umetnika z velikim potencialom, kar nakazujejo njegova zgodnejša dela iz tridesetih let 20. stoletja. Takrat so nastali njegovi najlepši ženski akti, ki so nakazali, da se bo oplojen z novostmi iz umetnostne prestolnice izvil iz prijema tradicionalnega realističnega kiparstva. Umik na podeželje je Štovičkov ustvarjalni razvoj v prostostojećem kiparstvu nekoliko zavrl, vendar se je izmojstril v najpomembnejšega medaljerja v Sloveniji. » Jaz sem čist realist, abstraktna umetnost ni zame «, je za Tovariša dejal Štoviček leta 1961. Njegov opus potrjuje, da se je oprijel realizma in ga občasno stilsko niansiral glede na motiv. Ko je po študijskih letih obravnaval socialno angažirano tematiko je v njegovem realizmu viden rahel vpliv profesorja Jana Šturje iz njegovega zgodnjega obdobja, in češkega ekspresionizma (Brezposelnost, 1925). Pri aktih je opaziti, da je raziskoval materiale, saj so marmorni akti klasicistično zglašeni in rahlo art - decojevsko stilizirani (Torzo, 1933), bronasti pa bolj razgibano modelirani, pri čemer igra osvetljava kipa pomembno vlogo (Sedeči dekliški akt, 1943). Štoviček je do konca svojega življenja sledil svojim notranjim ustvarjalnim vzgibom, t.i. realističnemu upodabljanju človeške figure, manj pa modnim smernicam v umetnosti. Štovičkovi prostostoječi akti so krepke, življenja polne figure. Umetnikove upodobitve predvsem ženskega telesa so študije gibov in kompleksnih položajev. V skladu s svojimi umetnostnimi ideali se je dosledno izogibal deformacijam in pretirano stiliziranim potezam. Površina figur je zglašena in art - decojevsko stilizirana (Torzo, 1933; Akt, 1935; Akt, 1937/38) ali slikovito in razgibano modelirana, pri čemer ustvari pravilna osvetlitev bronastega kipa iluzijo kože (Plesalka, 1923); Razpoložena, 1925; Moški akt, 1932; Sedeči dekliški akt, 1943. Pri oblikovanju plastik je umetnik pokazal poznavanje anatomije, občutek za telesnost in metjejsko znanje. Socialna tematika je bila prisotna v slovenskem kiparstvu že pred prvo svetovno vojno (Franc Berneker). Gojili so jo tudi na Češkem, kjer se je Štoviček šolal. Tragedijo malega človeka je kipar upodabljal v času med obema vojnoma. Intimne trenutke obupa, ki ga razberemo iz izrazov na obrazih figur je prikazal z rahlim ekspresionizmom (Brezposelnost, 1925). Po šolanju ni več nadaljeval raziskovanj v smeri ekspresionizma. Prešel je k povsem realistični obravnavi motivov. Pri Štovičku se socialna tematika prepleta z žanrskimi upodobitvami depriviligiranega kmečkega prebivalstva (Trije Dolenjci, datuma ni). Portreti zajemajo večji del Štovičkovega opusa. Skozi vse svoje umetniško ustvarjanje je ostal izrazit figuralik. Zanimalo ga je realistično dokumentiranje človekove zunanosti, ki mu je dodal še karakter in duševno stanje. Pri upodabljanju zgodovinskih portretov in portretov pokojnih je uporabljal fotografske ali grafične predloge (Janez Vajkard Valvasor, 1966; Primož Trubar, 1951). Izstopajo tudi upodobitve otrok (Hči trgovca Mayerja, 1940; Študija Zaspanka 1943; Kočevarca, 1943), kjer belina marmorja poudari umirjenost in nežnost, ki veje iz nekoliko idealiziranih mladih obrazov. Pri oblikovanju male plastike je bil Štoviček nekoliko bolj drzen v raziskovanju novih izraznih možnosti pri plaketah in medaljah pa se je rigidno držal predpisanih zakonitosti, ki so se izoblikovale že v renesansi. V svojih desetletja trajajočih raziskovanjih portreta v plitkem reliefu se je izkazal kot pretanjen bralec človeške duše. S pomočjo izraznih poudarkov je opredelil portretirančev značaj in ustvarjal karakterno polnokrvne portrete. Tehnološko zelo zahteven medij je z leti izpilil do potankosti in ustvaril prepoznaven izraz. Plaketa je postala Štovičkov podpis. V nadaljevanju smo si ogledali razstavo Prvi krški borci. Priprave na oboroženi odpor so bile v Krškem povezane z delovanjem komunistov v obdobju pred razpadom Jugoslavije in po njem. Prve skojevce in komuniste je v Krškem zbral Peter Jernejec in ustanovil skupino, ki se je zbirala v gozdu Žvika nad Krškim, kjer so snovali prve akcije. Pomanjkanje previdnosti in neizkuššenosti, pa seveda dvojna izdaja, vse to je bilo krivo, da je okupator skupino, ki je imela vse značilnosti zgodnjega partizanstva, uničil že v začetku njenega delovanja. Ivanka Uranjek - Angelca je 28. julija 1941 prinesla v Krško propagandno gradivo in navodila za delovanje krške skupine. V brivskem lokalu, kjer je iskala Rada Kaplana, pa je pozabila torbo s tem gradivom. Frizerski pomočnik je torbo odnesel na policijo. Ta se je takoj lotila iskanja. Prijeli so Radovega brata Milana, ki je Nemcem obljubil pomoč pri iskanju zato so ga izpustili. Ta je seveda o dogodku takoj obvestil vse člane skupine, ki so se umaknili v tabor v gozd Rore nad Krškim. Sklenili so, da se bodo naslednji dan umaknili čez nemško - italijansko mejo. A žal je bil ta dan za njih usoden. Nemci so jih v jutranjih urah zajeli. Njihovo skrivališče je izdal cestni delavec. Po zajetju so jih odpeljali na njihove domove in tam opravili temeljite preiskave. V večernih urah so jih pripeljali v sodnijske zapore v Krškem ter jih vso noč zasliševali in mučili. Zgodaj zjutraj, 30. julija 1941 so jih s tovornjakom odpeljali v gozd Dobrava pri Brežicah in jih ustrelili. Ustrelitev je odredil sam šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko dr. Sigfried Uiberreither. Zajetju in usmrtni so se izognili Franc Bizjak, ki naj bi v usodni noči pobegnil čez mejo, Vladimir Pfeifer, ki je na dan zajetja odšel v Krmelj k rudarjem po razstrelivo in Franc Pacek, ki je po zajetju skupine pobegnil na Gorjance. Z usmrtnitvijo prvih organizatorjev odpora okupator ni zatrl uporniške misli in dejanj v posavskem prostoru. Je pa s tem pretrgal življenjsko nit desetih mladih ljudi, ki so prispevali svoj kamenček v mozaiku svobode.

Nato smo vstopili v sobo medicinarstva in lectarstva. Razstava je del projekta Bogastvo podeželja v skupni turistični ponudbi - "Pot medicinarstva in lectarstva med Krškimi in Zagrebom". Janez Vajkard Valvasor je prvi v slovenskem prostoru, to je bilo leta 1689 pisal o dediščini in načinih tedanjega čebelarjenja ter predelave medu. Opisal je vzgojo čebel, pridobivanje in predelovanje medu, ter pridelovanje kakovostne medice in znamenitih kranjskih lectarskih izdelkov. O čebelah je Valvasor zapisal naslednje: » V deželi vidimo različne mušice in muhe: med njimi imajo čebele upravičeno prednost: saj po svoji koristnosti daleč prednjačijo ne le pred vsem krilatim mrčesom, temveč tudi pred vsemi pticami pevkami in pticami za lov. Manjše ko so te medene ptičice, tem večje zraste po pravici začudenje, človeku ustvarjajo tako izvrsten užitek ... Na Kranjskem ji pravijo zhebela in jih imajo tukaj silno veliko, ker obogatijo tudi marsikaterega poštenega hišnega gospodarja, če ga hoče Bog s tem blagosloviti ... Kako bogato mora na Kranjskem teči in se pretakati med je lahko sklepati iz njegove nizke cene: saj na Kranjskem en funt medu stane dva krajcarja, lahko pa tudi nekoliko manj. Vendar pa tudi Kranjska sama porabi veliko medu za kuhanje medice. Kajti pozimi imajo medico skoraj v vseh večjih vaseh in jo zaradi njene dobrote in sladkosti zelo radi pijejo » ... O lectu pa je zapisal takole: » V samostanih in na gradovih delajo, čeravno samo za lastno uživanje in ne za prodajo, dobre lecte (to je medeno ali poprovo pecivo), in sicer takole: iz pšenične moke in prav močne medene vode pripravijo testo, ga zvaljajo prav na tanko in tako subtilno kakor papir; nato dajo te tanke plošče ali liste testa v peč; in ko so pečeni jih razlomijo, pošljejo v mlin in jih tam dajo spet zmleti v moko. Nato pri ognju kuhajo prečiščen med, da bi se nekoliko zgostil. Potem iz prekuhanega medu in zgoraj opisane moke pripravijo testo; zraven pridejo grobo mlet poper, ingver in koriander; iz tega naredijo kolačke in nanje pritisnejo lesene modle. Potem porinejo take poprove kolačke (ali lecte) v peč in ko so tam prišli do svoje pravice jih vzamejo spet ven, saj so potem postali tako trdi, da pokajo kot steklo. Treba jih je pa pustiti ležati na suhem in toplem mestu, saj se sicer zmečajo. Sicer so črnkasti, a vendarle dobri in daleč boljši za jed kakor nürnbergski medenjaki, ki se čeprav tudi niso od muh, vseeno ne morejo primerjati z njimi. Naslednja razstava, ki smo si jo ogledali je Meščanka Josipina Hočevnar gospodarstvenica, mecenka in dobrotnica, izjemna ženska 19. stoletja. Razstava je pripravljena v sodelovanju z Muzeji radovljiške občine in Mestnim muzejem Radovljica. Josipina Hočevnar se je rodila 6. aprila 1824 v Radovljici kot Josipina Mulley. Večino otroštva je preživela pri starih starših Globočnikih v Stražišču pri Kranju. Obiskovala je ljudsko šolo v Kranju in leta 1836 vstopila v nunsko šolo v Škofji Loki. Po vrnitvi iz šole je pomagala staršem v gostilni v Radovljici. Od leta 1840 do 1842 je skrbela za bolno staro mater. 9. novembra 1842 se je poročila z Martinom Hočevnarjem, rojenim 7. 10. 1810 v Podlogu pri Velikih Laščah. 13. novembra 1842 je prvič prišla v Krško in stopila v svoje novo domovanje. Zakonca sta postala dobrotnika po letu 1860, ko sta z uspešnimi posli pridobila večje imetje in sta najbrž tudi že delno nehala razmišljati (upati) o potomcih. Leta 1862 se je lahko Josipina prvič odpeljala in pripeljala v bližino doma na Videm z vlakom. Julija leta 1866 se je lahko Josipina prvič sprehodila po lesenem mostu, ki je povezal Krško in Videm. Leta 1883 je Martin zbolel in 17. aprila 1886 umrl. Pogreb je bil 20. aprila ob 10. uri dopoldne. Leta 1889 je Josipina potovala tudi po Italiji in se v Rimu poklonila papežu Leonu XIII. 19. avgusta 1898 je Josipina Hočevnar v navzočnosti dr. Ivana Tavčarja prejela Elizabetin red III. razreda. 4. aprila 1904 je bila slovesna proslava Josipinine 80 - letnice. Bila je častna meščanka Krškega, Radovljice, Kostanjevice na Krki in drugih mest. Josipina Hočevnar je umrla 16. marca 1911 ob 7.45, pogreb je bil 18. marca ob 10.30. Pokopali so jo k možu Martinu v mavzolej. 16. marca 2011 je bil odkrit njen doprni kip v Gaju zaslužnih občank in občanov. Ogledali smo si tudi razstavo Valvasorjevi v Krškem, ki je posvečena življenju Janeza Vajkarda Valvasorja in njegove družine v Krškem. Ko so 16. januarja 1694, nekaj mesecev po smrti slavnega polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja v njegovo krško bivališče vstopili trije inventurni komisarji in pisar komisije se jim je odprl pogled na množico običajnih in neobičajnih stvari pripeljanih iz grajskega okolja v meščansko. Zapuščinski inventar, ki ga je zapisal pisar komisije Jurij Friderik Neäpolitian so podpisali Gašper Tunkhelsteiner, tukajšnji mestni župnik, Lovrenc Bogataj, župnik na Raki in Bolfenk Buset kot uradno pridružen popisni komisar. Ravno ta Zapuščinski inventar zapisan na 61 straneh (original hranijo v Arhivu Republike Slovenije) je osrednji vir za spoznavanje in razkrivanje življenja Valvasorjevih v Krškem. V mesto so prišli spomladi leta 1693 in tu ostali do poznega poletja 1699. Takrat se je vdova Janeza Vajkarda Ana Maksimila rojena Čecker sicer pokojnikova druga žena, poročila z Janezom Herbardom pl. Buset in se z dvema hčerkama z enajstletno Katarino Franciško in približno devetletno Regino Konstancijo preselila na Gracarjev turn. V Krškem se je zakoncema Valvasor rodil zadnji otrok Franc Engelbert o katerem je edini znani podatek vpis v krško krstno knjigo 15. aprila 1693. Nove sledi o Valvasorjevem življenju jim od leta 2006 pomaga odkrivati dr. Boris Golec, predvsem odkriva življenje Valvasorjevih in življenje njegove hčerke Regine Konstancije, ki je bila do Golčevih novih odkritij še popolnoma neznana, prav tako niso poznali njenih potomcev. Ko so 30. marca 2010 slovesno odprli obnovljeni Valvasorjev kompleks in jih prvič povabili tudi v Mestni muzej Krško sta se vnuka v devetem in v šestem kolenu simbolno srečala tudi s svojim prednikom. Polkovnik Egon Ehrlich in dr. Franz Mahnert sta z navdušenjem sodelovala pri odprtju in še vedno spremljata njihovo delo. Prvi del stalne razstave Valvasorjevi v Krškem je sestavljen iz petih zgodb, ki so jih sooblikovali trije avtorji. Dr. Boris Golec je napisal besedilo o Valvasorjevi krški hiši in predstavil portret Regine Konstancije, ki ga hranijo v Narodni galeriji Krško. Mag. Irena Ina Čebular, ki jo poznamo kot raziskovalko spodnjega perila je pripravila vpogled v razvoj krinolin. K tej zgodbi sodita tudi modela krinoline in korzeta, ki ju je prav tako oblikovala Čebularjeva. Za marsikaterega od nas je bilo pravo navdušenje, saj smo se lahko preizkusili v oblačenju in premikanju s krinolino. Kot kustodinja Mestnega muzeja Krško in raziskovalka življenja družine Valvasor v Krškem je Alenka Černelič Krošelj pripravila kratko biografijo človeka, ki je hotel vedeti vse in izpostavila dve zgodbi o vsakdanjem življenju Valvasorjevih v Krškem. Izhodišče je že omenjeni zapuščinski inventar, ki je ponovno natisnjen tako v prepisu originala kot v prevodu. V t. i. Valvasorjevi sobi smo sedli k oknu v erker, vzeli publikacijo in jo podrobno pregledali. Pomemben del razstave ostaja faksimile grafične zbirke Iconotheca Valvasoriana, ki je v sodelovanju z Valvasorjevo knjižnico Krško na voljo že od odprtja. Razstavo je oblikovala Polona Zupančič, ki sodeluje z njimi že od ustanovitve muzeja, luči pa je oblikoval njihov stalni sodelavec Marjan Visković. Nato smo se sprehodili do Mencingerjeve hiše, poimenovane po pisatelju, odvetniku in politiku Janezu Mencingerju, ki si je leta 1887 za svoje domovanje izbral imenitni hiši. Še posebej se je to pokazalo ob prenovi, ki se je pričela leta 2010 in je bila končana konec leta 2012. Danes ima hiša naslov Cesta

krških žrtev 2, v njem pa sta združeni dve hiši, ki sta še do okoli leta 1930 imeli naslov Krško 37 in 38. O življenju in prebivalcih hiš potekajo še raziskave, več vedo o prebivalcih južne hiše. Ob raziskovanju in iskanju pravega krškega domovanja slavnega polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja je dr. Boris Golec med prebivalce hiše številka 37 dodal tudi Valvasorjeve. Tukaj so živeli tudi po polihistorjevi smrti leta 1693, leta 1706 pa je njegova vdova hišo prodala Janezu Krstniku Kamnikarju, upravitelju gospostva Šrajbarski turn. Od leta 1717 so bili lastniki hiše baroni Zetscher in tako je skoraj celotno 18. stoletje. Pred Mencingerjem je bil lastnik obeh hiš grof Anton Aleksander Auersperg - pesnik Anastasius Grün (1806 - 1876) in za njim do leta 1887 njegovi dediči. Hišo vsak polovico sta leta 1913 dedovala Mencingerjeva sinova Anton in Leon, leta 2009 pa je hišo kupila Občina Krško. Celostna obnova hiše je sledila kulturno varstvenim pogojem Zavoda za varstvo kulturne dediščine OE Ljubljana, ki so nastali na osnovi stavbnih in arheoloških raziskav. Raziskave so pokazale stavbni razvoj hiše oziroma dveh meščanskih hiš skozi stoletja, to je od srednjega veka preko renesanse in baroka do začetka 20. stoletja in hkrati razkrile izjemne kvalitete arhitekture njene slikarske, kiparske in stavbne opreme. Razpoznavna kontinuiteta razvoja hiše, ki so jo skozi stoletja gradili in oblikovali lastniki iz vrst bogatih meščanov in plemstva je zaradi svoje izjemnosti, pričevalnosti in redkosti zahtevala skrbno načrtovanje in izvedbo obnove. Izhodišče obnove je bilo ohranjanje izvirne podobe zunanosti in notranosti, ki se je izoblikovala do konca 19. oziroma začetka 20. stoletja. Ohranjena je tlorisna zasnova, višinski gabariti, oblike in nakloni streh, osnovni, velikost in oblika okenskih in vratnih odprtih uličnega in dvoriščnih traktov. Na ulični strani je obnovljena pilastrsko in štukaturno členjena fasada ter ohranjen vhod, nastal v 19. stoletju ob združitvi prvotno dveh meščanskih hiš. Z odprtjem zazidanih prvotnih vhodov s kamnitima portaloma je vzpostavljena izvirna podoba dveh samostojnih, skoraj identično zasnovanih hiš, nastalih v 16. in začetku 17. stoletja. Na dvoriščnih so popolnoma dotrajani leseni ganki nadomeščeni z novimi, izdelanimi po izvirniku, dvorišče pa je tlakovano z rečnimi prodniki. V notranosti je v celoti ohranjena prostorska organizacija iz časa nastanka hiš, odstranjene so le sekundarne predelne stene v ponovno vzpostavljenih vhodnih vežah, v delu pritličja južne hiše pa je prezentirana prvotna še srednjeveška stavba. Vsi pritlični prostori so na novo tlakovani s kamnitimi ploščami in rečnimi prodniki to je z materiali, ki so bili uporabljeni prvotno. Šablonske poslikave iz konca 19. stoletja so rekonstruirane, sočasne lončene peči so obnovljene, obnovljeno je tudi dobro ohranjeno stavbno pohištvo in leseni podi, dotrajani pa nadomeščeni z novimi, narejenimi po originalu. V nadstropju severne hiše je restavrirana izjemna renesančna poslikava z dvema grboma, upodobitvijo Boga, obdanega z angeli, ter s horizontalnimi pasovi v katerih se nizajo moški in ženski portreti v značilnih oblačilih. Upodobljena grba, severni z značilnostmi grba Ungnadov in južni z značilnostmi grba Werneckov govori o možnih lastnikih hiše v 16. stoletju, to je o Hansu III. Ungnadu in njegovem sinu Krištofu, poročenem v družino Werneckov. Poslikava je edinstven dokument protestantizma na Slovenskem. Ogledali smo si tudi Mencingerjevo sobo in sušilnico sadja. Življenje družine Mencinger predstavlja dva prostora, dragocena je ohranjena sušilnica sadja s konca 19. stoletja, ki priča o pomenu sadjarstva za mesto in okolico. Nato smo v starem mestnem jedru Krškega obiskali Lončarski Atelje Bernhard manufaktura, kjer nas je pristrčno sprejel lončar Borut. Razložil nam je, da je bila njegova želja ustvariti keramični center z razstavno galerijo, v katerem bi pripravljali različne delavnice. Lončarstvo je obrt izdelovanja posode in drugih izdelkov iz gline, ročno ali na lončarskem vretenu. Posušene izdelke žgejo v pečeh in po potrebi tudi loščijo ter okrašujejo. Izdelava lončenih izdelkov datira v neolitik. Zaradi svoje obstojnosti so pomembni v arheologiji. Najstarejša figura iz gline naj bi bila Venera iz Dolnih Věstonic, ki naj bi bila izdelana med 29.000 - 25.000 pr. n. št. Najstarejše glinene posode, ki so jih odkrili v Jiangxiju na Kitajskem naj bi izvirale iz leta 18.000 pr. n. št. Zgodnja neolitska posoda je bila odkrita tudi v Jōmonu na Japonskem (10.500 pr. n. št.), ruskem daljnem vzhodu (14.000 pr. n. št.), podsaharski Afriki in v Južni Ameriki. Lončarstvo je ena najstarejših obrti. Je v neposredni povezavi s hrano - njenim shranjevanjem in prehranjevanjem. Lonci so prisotni pri vsakem ljudstvu ne glede na to od kod izhaja, le če je bil v bližini vir gline. Datira pred čas, ko so izumili literaturo in mnogokrat so izkopenine tiste, ki pripovedujejo zgodbo o ljudeh, kajti kos žgane gline lahko preživi tisočletja. Ene najstarejših posod na slovenskih tleh izhajajo že iz mlajše kamene dobe. Narejene so ročno brez vretena in žgane pri nižjih temperaturah na odprtem ognju. Izkopenine iz Ljubljanskega barja preko posod pričajo o kulturi lončarstva koliščarjev. Bogati so tudi ostanki Rimljanov iz starega veka ter ostanki ljudstev bronaste in železne dobe. Kelti so bili prvi, ki so pričeli z uporabo vretena na naših tleh. Izjemno zbirko posod iz železne in bronaste dobe ima Dolenjski muzej v Novem mestu. Zanimiva je dinamika odkrivanja najdišč, kjer se odkrivajo plasti zemlje ob večjih posegih v prostor, na primer pri gradnjah avtocest ali stavb v naseljih. Znova in znova svetlobo dneva ponovno uvidijo stare posode, ki so bile v tleh zakopane nepredstavljivo dolgo časa. O tem, kakšno vlogo so imele nekoč, kdo je bil njihov lastnik in kakšno hrano ali pijačo so vsebovale pa lahko samo ugibamo, kar jim daje skrivnostnost ali celo čarobnost. Tudi srednjeveška in novejša keramika posredno in neposredno govori o razvoju družbe in kulture; bolj ostro se začneta ločevati preprosta kmečka keramika in bogata keramika višjih slojev. O tradiciji lončarstva v Sloveniji ne razmišlja vsak prav pogosto in se ne zaveda, kako bogata je v resnici. Otroci v osnovnih šolah so primorani obiskati mnogo dolgočasnih muzejev, posode so otroškim očem nezanimive. Ko pa muzej obiščemo kot odrasle osebe, prostovoljno in z zanimanjem za določeno področje pa lahko odkrijemo, kako veličastna je bila na naših rodni tleh zgodovina nasploh. Ob tem se zamislimo nad kakovostjo življenja, ki so jo včasih živeli ljudje, v smislu, da so dihali svež zrak, jedli zdravo lokalno hrano iz posod, katere so bile narejene ročno. Najverjetneje jih je naredil izurjen lončar, z občutkom, predanostjo do dela, ki ga opravlja, iz materialov, ki jih je izkopal in nabral v neposrednem lastnem okolju. To je pogled, s katerim bi morali gledati na kakršno koli keramiko iz starih časov. Standardi, ki so včasih pomenili preprost načina življenja so danes postali spet cenjeni in nekateri se dobro zavedajo razlike med industrijsko producirano keramiko, ki je mnogokrat brez duše, in ročno izdelano keramiko, narejeno z ljubeznijo in zanimivo pripovedjo. Kakor se ljudje vračajo nazaj v domačo, lokalno pridelano, zdravo in včasih starodavno vrsto hrane se morda nekateri vračajo v takšno vrsto keramike. Lončarstvo se je razvilo na območjih z bogatimi nahajališči gline. Slovenija jih ima kar precej, gline pa se med seboj razlikujejo po kakovosti in barvi. Znano je Krško polje, kjer je še danes nekaj tradicionalnih lončarjev, na primer na Šentjernejem polju je bil zelo znan lončar Pungerčar, ki je za seboj pustil bogato zbirko lončevine, ter še vedno delujoče Lončarstvo in keramika Kržan iz Rake pri Šentjerneju. Nahajališče gline je tudi v Komendi pri Ljubljani, kjer danes kopljejo glino v zdravilne namene, tudi v

Ribnici je bilo lončarstvo močno, pa v Filovcih, Prekmurju, Beli Krajini ... Danes je operativen tudi večji glinokop blizu Nove Gorice, kjer glino črpajo Goriške opekarne. Ob besedi lončarstvo mnogokrat pomislimo na stare lončarje iz časov naših babic, ki so vrteli posode na lesenih lončarskih vretenih na nožni ali celo ročni pogon in izdelovali rdečo lončevino. Stari lončar je imel svoj vir gline in svojo lončarsko delavnico, vreteno ter peč, ni pa nujno. Če lončar ni imel svoje peči je žgal pri sosedu lončarju. Če je bila lončarska delavnica večja, je bilo zaposlenih tudi več asistentov. V naselju z nahajališčem gline se je ponavadi ustanovilo več lončarstev. Peči so bile najprej odprte, torej so lonce samo obžigali na ognjišču, kasneje pa so bile peči grajene. Sprva so kurili na drva, kasneje so prešli tudi na alternativna goriva, zanimivo pa je, da v Sloveniji nikjer niso izdelovali kamenine, temveč samo lončevino, glino pečeno na nižjih temperaturah, torej med 900 in 1000 stopinjami Celzija. Z redukcijo žganja - z zaprtjem vseh odprtih v peči so izdelovali črno lončevino. Nekatero posodo so še vročo spolirali s platneno krpo, ki so jo predhodno namazali s smolo. V takšni posodi so kisali tudi mleko. Kako izjemen in smolnat okus je moralo imeti to mleko! Posodo so vezali tudi z žico, da na kuriščih, kjer se je hrana kuhala v posodah na odprtem ognju, ni popokala. V časih pred industrializacijo je bil lončar edini proizvajalec posode. Bil je obrtnik. Danes je takšnih lončarjev v Sloveniji zelo malo, tisti ki pa so se obdržali pa morajo biti zelo izurjeni in dobri v poklicu, saj se bojujejo z masovno proizvodnjo tretjega sveta. Kljub temu ljudje spoštujejo svojo tradicijo in v zahvalo kupujejo domače izdelke ter omogočajo lončarjem preživetje in nadaljnje delovanje. Najprej nam je na lončarskem vretenu izdelal kroglo, zatem pa smo se ob pomoči Boruta, ki nas je zabaval s svojo prijaznostjo in gostoljubnostjo v izdelovanju lončarskih izdelkov preizkusili tudi mi. Ni kaj dodati šlo nam je odlično in ob delu smo se resnično zabavali. Po ogledu smo se odpravili do restavracije Silvester v Raki, kjer so nam pripravili okusno kosilo. Po kosilu smo si s prijaznim predsednikom Krajevne skupnosti Raka Silvom Krošel ogledali grad Raka. Razložil nam je, da grad Raka - Arch velja za enega izmed najstarejših srednjeveških gradov v Sloveniji, ki pa se ni ohranil v celoti. Danes na njegovem mestu stoji veliko enonadstropno poslopje z lepimi dvoriščnimi arkadami. Območje in grad Raka (Arch) sta bila v drugi polovici 12. stoletja trdno v rokah grofov z Bogna, dedičev po rodu grofice Heme Breško - Seliške. Približno tedaj je tudi nastalo prvotno utrjeno poslopje. In prav ta prvotni raški grad je bil med najstarejšimi srednjeveškimi gradovi na Slovenskem. Konec istega stoletja je posest grofov z Bogna začela razpadati. Na Raki se leta 1444 omenjajo kar trije gradovi oziroma dvorci (drei Hof), kar pomeni manjšo graščino, navadno ne posebej utrjeno. Dva gradova sta izginila in do danes ne vemo, kje sta stala. Del med drugim tudi Rako so dobili sorodniki, grofje Andeški, za njimi pa Spanheimi. Leta 1249 se je prvič omenjal plemič z Rake (Weriand). Bil je potomec bogenskih ministerialov, ki jih Andeški in Spanheimi niso zamenjali. Že leta 1266 je Miles de Archa Wolker izstavil listino v korist samostana v Kostanjevici, pričal pa je tudi dominus Wergandus de Archa. Tituliranje potrjuje soliden ugled, viteško čast in samozavest izstavljalca, ki je bil verjetno Wergandov sorodnik - ta pa je identičen z Weriandom iz leta 1249. Med letoma 1266 in 1268 je bil kostanjeviški samostan torej deležen darovnic gospodov z Rake, ki pa so se že pred tem letom izkazali za dobrotnike cisterce. 19. maja 1266 je vitez Volfker (v časih kot Wolker) z Rake vpričo zastopnikov plemstva ter šentjernejskega župnika Bertolda (Berchtoldus plebanus sancti Bartholomei) in duhovnika Menharda iz Kostanjevice (Menhardus sacerdos in foro Landestrost) podelil s svojo ženo Eito samostanu kot nadomestilo za kmetijo v Ostrogu (in Oztrog) pri Šentjerneju, ki jo je cisterci podaril Volfkerjev brat Majnhard in ki jo je Volfker prejel od opata Ditrika v dosmrtno korist, kmetijo v zgoraj omenjeni vasi ter vinograd z gornino na Hrvaški gori (in monte neo Ladendorf) pri Ledechi vasi. V priznanje te pogodbe pa je Volfker namenil samostanu na leto po tovor vina ali pa po štirideset denarjev deželne veljave. Volfker je obe kmetiji in vinograd namenil po svoji smrti samostanu. Tako je konvent prišel do dodatnih letnih dohodkov oziroma do tovara vina, po Volfkerjevi smrti pa še do ene kmetije. Volfker si je svojo zadnje bivališče izbral v samostanu pod Gorjanci pri tem pa določil, da so menihi dolžni prepeljati ga v samostan sami, če tega ne bi mogli njegovi prijatelji in sorodniki, ter ga pokopati tako, kakor pokopujejo svoje sobrate. Iz dokumenta je razvidno, da se je Volfker bal, da bi prevoz njegovega trupla utegnili preprečiti nekateri ljudje, s katerimi je bil v smrtnem sovraštvu (propter aliquas inimicicias capitales). Spanheimsko gospostvo je bilo trdno vse do smrti vojvode Filipa leta 1279, zatem pa je grad ostal dedičem koroških vojvod, tirolskim grofom. Nekdanji bogenski rod se je obdržal na Raki do izumrtja konec 15. stoletja. V 14. stoletju je bil dokaj številen, vsi Rakarji pa so si bili v sorodu, na kar opozarjajo podobni grbi (razcepljen ščit, desno škarnica, leva polovica črna in rombasta). Škarnice so bile element, ki se je pojavljal tudi pri drugih bogenskih ministerialih. To krepi domnevo o kontinuiteti rodu iz obdobja Bogenskih. Rodbina je bila kar premožna in ambiciozna, saj je imel Henrik okoli leta 1341 celo hišo na Starem trgu v Ljubljani. Konec 13. stoletja so skupno rodbinsko posest upravljali bratje Stetwald, Wergand II. (v časih Weriand Pirian), Markvard, Ulrik in Gerhard (umrl pred letom 1285), pri čemer je imel Stetwald kot najstarejši določene večje pravice. Vsi so bili verjetno sinovi Werianda (Werganda) I. Stetwald z Rake naj bi 25. marca 1286 (Stetwaldus de Archa) izročil kostanjeviškemu konventu za svoj dušni blagor že prej omenjeno gornino na Hrvaški gori (in monte domini Heinzonis) pri Ledechi vasi pri Šentjerneju. Stetwaldu je ta gornina pripadla na osnovi dednega deleža po očetu. Weriand in Ulrik pa sta bila omenjena kot priči prodaje štirih kmetij stišskemu samostanu leta 1290. Posest Raških je ležala na vzhodnem Dolenjskem. Tedaj sta živela še Magens (umrl pred letom 1301) in sin Dankvard, ki sta bila z omenjenimi v daljnem sorodstvu. Vsaj Dankvard je najbrž živel na dvoru v Ostrogu. 13. januarja 1301 je s privoljenjem svoje žene Marjete prodal kostanjeviškemu opatu Janezu za enajst mark zagrebških dinarjev dvor v Ostrogu (in Ostro), nekoč last Henrika. Pri tem pravnem dejanju je bila poleg samostanskega nadcelerarija Rapoda, priorja Valterja in notarja Wernerja navzoča še vrsta laikov, med njimi tudi Weriand z Rake. Weriand II. je imel sinova Werianda III. in Majnclina, ki sta iz virov izginila po letu 1320. Od tedaj pa lahko sledimo drugi veji s Fricem (1320) ter sinovoma Pentzlom (1322) in Henrikom (1312 - 1343). Ime zadnjega je občasno že imelo sufiks " - er ", kar dopušča sklepanje, da ni več stalno živel na Raki še posebej, ker je imel hišo v Ljubljani. Zatem naletimo na Raške šele konec 60. let 14. stoletja, ko sta bila dejavna brata Lovrenc (1368) in Hans (1368 - 1374). Od leta 1381 so bili aktivni Oton, verjetni sin ali vnuk leta 1320 imenovanega Ota, Markvard II. (Merchel, 1392 - 1408), domnevni vnuk Markvarda iz konca 13. stoletja, in Erhard (1404). V letu 1420 sta Oton z Rake in njegova žena za 122 šilingov furlanskega denarja prodala štiri kmetije in mlin v kraju Reber (an der Leütten) pri Škofljici stišskemu opatu Petru. Pri prodaji je bil navzoč tudi Markvard. Po avstrijski fevdni knjigi iz let 1470 - 1478 so imeli bratje Florjan,

Jurij in Friderik Raški v lasti stolp, dva dvorca oziroma hiši (Hof) ter dva ošlata (Hofstat). Sredi 15. stoletja sta grajski kompleks sestavljala grad in opuščeni stolp, obdana s slabim obzidjem. Zadnjega iz rodu raških gospodov so leta 1471 ujeli Turki ob vdoru na Rako in ga odvedli s seboj. Kdo se je potem polastil gradu, ni znano. Leta 1515 so ga uporni kmetje izropali in požgali. O tem kmečkem puntu pa je v Slavi vojvodine Kranjske pisal tudi Valvasor, ki je med drugim omenil tudi razdejanje in požig gradu na Raki. Grajske ljudi so po požigu vpregli v plug ter jih potem zaprli v podzemno jamo v gozdu Lašče v Peklu. Od tam so jih rešili graščaki z Brestaniškega gradu, po obvestilu krajanke iz vasi Ardro, ki je poslala jezdeca s sporočilom. Po še živem ljudskem izročilu je grofica Barbara Bela ukazovala biričem, da so neposlušne tlačane pretepali in jih privezovali na sramotilni steber, ki še danes stoji 5 metrov proč od ceste pri odcepu vozne poti v grad. Ker je ista grofica baje iz posebne naklonjenosti do nekega svobodnika iz Ardra osvobodila vse tamkajšnje kmete tlačanstva, so tlačani drugih vasi Ardrijane imenovali Pesjajnarji. Janez Vajkard Valvasor v knjigi Slava vojvodine Kranjske v 8. knjigi, str. 697, omenja, da je stiški opat Henrik (1280 - 1300) imel za velikega dobrotnika med drugim tudi graščaka iz Rake (Borsium von Arch). V 2. knjigi, str. 176, omenja, da na Dolenjskem stojijo lepo zidani gradovi. Našel jih je 92. Nato našteva vse dolenjske gradove v nemškem in slovenskem jeziku. Pod št. 3: Arch - Raka. V popisu kmečkega upora navaja gradove, ki so jih porušili v tem uporu, med drugim tudi grad Raka. V 12. knjigi, str. 53, se imenuje v letu 1540 grof Feliks von Arch. Ta je vodil četo vojakov za obrambo Vojvodine milanske zoper Francoze. Po obdobju kmečkih uporov so grad obnovili in v 17. stoletju je bil v lasti gospodov Verniških, pozneje pa rodbine Kajzelj (pradedov znanih ljubljanskih zdravnikov). Raka naj bi bila v zapisih leta 1616 prvič omenjena tudi kot trg, in sicer ob prodaji deželnoknežjega gospostva Kostanjevica v zasebne roke. Tedaj je bil na Raki tudi prvič izpričan sodnik (des Hannsen Resman Richters zu Arch). Resman je bil leta 1616 med petimi Račani, ki so prosili za podelitev kupnega prava. Raka je po tej prvi omembi kontinuirano dokumentirana kot trško naselje tako v posvetnih kot tudi cerkvenih virih, vendar pa nekje nastopa le z lastnim imenom, nekje pa s trškim atributom in zunaj te dogovorne uporabe trškega imena s strani neposredne posvetne in cerkvene oblasti ni imela Raka nikjer druge priznanega statusa trga niti v najohlapnejšem pomenu besede. Po približno 150 letih sta naslov trga in krajevnega » rihtarja « skoraj sočasno tudi izginila. Zadnjič se Raka omenja kot trg leta 1767. Leta 1817 je Raka imela 58 hiš in 238 prebivalcev. V krstnih matičnih knjigah se kraj imenuje največkrat » ex oppido Arch « (iz trga Raka). Leta 1525 je nadvojvoda Karel podelil Rako s posestvom v fevd rodbini Janeza Baltazarja pl. Werneckha, ki so ga posedovali do leta 1610, ko so si ga delili Wolf Andrej in Vert pl. Werneckh na eni ter Ruess pl. Ruessenstein na drugi strani. Okrog leta 1565 je vpliv protestantizma oplazil tudi raško župnijo, saj mu je bila naklonjena rodbina Werneckh. Zaradi tega škof Pavel Bizancij v vizitacijskem poročilu iz opatije Stične, ki se danes nahaja v furlanskem arhivu, označuje rodbino Werneckh kot heretike. Rodbina Werneckh je grad leta 1627 prodala Marku Kheysellu, ki je prešel v last njegovega sina Janeza Jurija, potem pa v last njegovega nečaka Karla Singrida Kheysella. Prvotno poslopje je predelal v štiritraktno dvonadstropno stavbo z arkadnim dvoriščem in okroglim stolpom ob vhodu v stavbo. Leta 1720 je baron Karel Siegfrid Kheysell v gradu uredil kapelo ter pod gradom dogradil grajska gospodarska poslopja, uredil tople grede in ribnik, v katerem so gojili rake, dokler jih ni uničila kuga. Lastniki gradu so se večkrat menjavali. Omeniti je potrebno obdobje 18. stoletja: 1725 - Ignac Jurij pl. Edling, 1730 - Ferdinand Ernest baron Mordax, 1745 - njegov sin Ferdinand in njegova soproga Ivana Kristina, rojena Jurič, drugič poročena s F. A. baronom Hallerjem von Hallersteinom, 1755 - soproga Ivane Kristine Franc Adam baron Haller von Hallerstein, 1764 - njuni mladoletni otroci, 1784 - najstarejši sin Franca Adama Franc Karl baron Haller von Hallerstein, ki je postal po poravnavi s sestrami edini lastnik gospostva. Grad je v času rodbine Haller von Hallerstein postal eden izmed najlepših in najbogatejših na podeželju Kranjske. Med letoma 1784 in 1825 je s svojo navzočnostjo Franc Karl baron Haller von Hallerstein rešil stari grad pred propadanjem in mu dal povsem novo in polepšano obliko. Leta 1800 je povečal Rako s tem, da je dokupil delno prodano posestvo Studenice, leta 1811 pa Dolenje Radulje. Naslednji znani lastnik gradu je bil Feliks plemeniti Lenck, ki je bil lastnik poslopja proti koncu 19. stoletja ter si kupil plemiški naslov. Po poroki z bogato Američanko okrog leta 1880 je dal Lenck v kraju postaviti žago, ki je rezala les velikega gozda na Kripsarju, ter zasaditi vinograde v kraju Senice, saj je grajske vinograde takrat uničila trtna uš. Svoje posestvo je imel tudi v Gradcu in pri Škocjanu. Pozneje je dal v grad napeljati tudi vodovod iz bližnjega studenca Polterja. Leta 1904 so od Lencka grad kupili davčni blagajnik Josip Lavrenčič iz Ljubljane ter lesna trgovca Franc Šerko iz Cerknice in Modic iz Blok. Ta konzorcij je svojo obširno raško posest razprodal. Grad pa je kupil vinski trgovec Bon iz Krškega, grajska gospodarska poslopja pa novembra 1917 tedanji raški župan Franc Bajc. Vinski trgovec Bon je grad odprodal, saj ni videl perspektive v saditvi trt in prodaje na tem koncu. V grajskih gospodarskih poslopih so Bajčevi uredili vinske kleti in prostore za predelavo grozdja. Zadnji lastnik pred II. svetovno vojno pa je bil od leta 1927 občinski tajnik Drnovšek. Omeniti je treba tudi grajsko kopališče, sedaj imenovano » Brigitino kopališče « na južni strani gradu v obsegu 30 kvadratnih metrov, ki se je polnilo iz bližnjega potoka. Med drugo svetovno vojno je bila v gradu postojanka nemške vojske oziroma carinski urad » Grenz - zollamt «, nemško - italijanska meja je tekla nedaleč stran pri kraju Zameško. Domačini so bili med okupacijo izseljeni v Nemčijo oziroma taborišča, v kraj Raka pa so se naselili Kočevarji (Nemci iz Kočevskega). Po vojni grad ni bil preveč razdejan ali opustošen zaradi bojov na tem območju. Nemci gradu niso uporabljali za skladiščenje streliva, ki so ga hranili v drugi hiši v Raki, ki so jo leta 1945 razstrelili, da ne bi prišla v roke partizanom. 9. maja 1945 se je nemška postojanka po napadu partizanov predala in oddala orožje. V gradu je ohranjena slika kuharja in nemškega vojaka. V grad so se 24. aprila 1948 naselile iz svojih dosedanjih postojank pregnane sestre usmiljenke, hčere krščanske ljubezni iz svojih zavodov in samostanov, največ iz Marijinega doma v Ljubljani. V gradu so imele svoj dom onemoglih sester. Ko so za silo počistile in uredile prostore ter na novo prekrile streho, so začele po svojih močeh prenavljati grad. Ko so domačini izvedeli, da bodo oblasti vanj naselile sestre usmiljenke, temu niso mogli verjeti, saj je bilo grajsko poslopje v zelo slabem stanju: okna in vrata so bila razbita, ni bilo ne vode ne elektrike, sobe pa so bile prazne in zanemarjene. Električno so dobile leta 1949. Za prve tri zime so si pripravile, nekajkrat s pomočjo deklet, drva v cerkvenem gozdu. Lokalni ljudje so drva zvozili na grad, kjer so jih same raztovarjale. Na začetku so zmrzoval. V letih po vojni je takratna oblast namestila oboroženega stražarja, ki je sestram usmiljenkam preprečeval stike z domačini. Vodo so dobivale iz studenca Cerin globoko pod hribom tako, da so naredile živo

verigo in si jo v vedrih podajale iz rok v roke ter tako polnile kadi na dvorišču pred kuhinjo. Sčasoma so si v zemljo naredile stopničke. Večkrat se je zgodilo, da so jih našle razdrte, material pa zmetan v potok. Vodo so na gradu dobile šele leta 1960 - za dve uri dnevno, če je deževalo, je bila kalna. V koših so nosile ali pozneje z vozičkom vozile prat perilo na studenec Polter. Udba jih je večkrat obiskala, zasliševala, premetala hišo in vse kovčke. Ko so odhajale v Ljubljano, so zaradi varnosti oblekle civilno obleko, saj so večkrat doživele zasramovanja in tudi prometno nezgodo. Mlajše, bolehnne sestre so poslali tudi na prisilno delo. Do leta 1950 so plačevale davek na dohodek. Vzdrževale so se le s skromnimi pokojninami tistih, ki so jih prejemale (od okoli leta 1960). Sestre usmiljenke so večkrat med prepevanjem odprle okna gradu, domačini pa so hodili poslušat. Leta 1998 so sestre usmiljenke zapustile grad, ki je prešel v last Občine Krško. V letih 2013 - 2014 je KS Raka delno obnovila atrij in nekaj prostorov ter napeljala instalacije in odvodnjavanje. Občina Krško je obnovila streho, ki je bila v slabem stanju. Grad je zasnovan kot enonadstropna, delno podkletena štiritraktna stavba s poudarjenim rizalitim osrednjim delom pročelja. Ima enajstosno pročelje na severni strani in osemosno bočno fasado na levi oziroma vzhodni strani. Na zahodu in jugu grad objema gozd, goščava, možen je obhod po ozki stezi, ki je neurejena. Skozi mogočen, klasicističen kamnit portal vstopimo na arkadno dvorišče. Vhodni portal je kamnit. Na sklepnem kamnu je vgravirana baronska krona s petimi rogli in inicialkami F. K. - verjetno Franca Karla barona Hallerja von Hallersteina. Okna v nadstropju stavbe so obrobljena z maltastimi, neprofiliranimi okvirji in opremljena s kovanimi rešetkami. Nune so v grad napeljale vodovod, z lesom in steklom zaprle arkade, delno popravile streho, ki pa je spet v slabem stanju, zgradile preprosto zidano garažo na dvorišču. Na stavbi sta podkleteža le južni in zahodni trakt, kleti sta dostopni po širokih, lesenih stopnicah neposredno z dvorišča. Pritličje je v bližnji preteklosti imelo predvsem gospodarsko funkcijo. V visokem pritličju zahodnega trakta sta bili kašča in shramba, opremljena na tleh s prekati za shrambo poljščin, pod lesenim stropom pa s številnimi nosilci prečk, kjer so bili obešeni izdelki, pridelki in drugo. Po širokih kamnitih stopnicah, umeščenih sredi vzhodnega trakta, se iz arkadnega hodnika povzpne v nadstropje. Tu so sobe, nekatere so pregrajene, tla so lesena, nekje prekrita z linolejem. V osrednjem delu južnega trakta je dvorana z ravnim stropom. Tu je v baročni tradiciji oblikovan parket. Iz spodnjega nadstropja je na zunanji strani narejeno ročno dvigalo za prenos hrane iz kuhinje do sob. Razdelilnica hrane je zanimiva, ohranjena je majhna vgradna omara in pregrada, razdelilni pult z omarami. Ta prostor je tudi večji od drugih sob, ni središčen, vendar pa povezuje južni trakt z zahodnim, preko katerega se pride do edinih odprtih arkad nad vhodom na severu, kjer je samo prehod. Podstrešje je tlakovano, ponekod še z originalnim tlakom. Na južni, vzhodni in zahodni strani so ohranjene strelne line, na zahodni strani strehe pa je delno viden križ sestavljen iz bobrovcev. Iz grajskih kleti vodi podzemni predor do izvira Cerin, ki je služil pobegu. Novejše stavbno - zgodovinske raziskave so pokazale, da sedanja novoveška zasnova dvorca Raka v svojem jedru skriva visoko srednjeveški oziroma poznoromanski grad obodnega tipa iz 13. stoletja. Starejši raziskovalci naše grajske dediščine so domnevali, da je ta grad propadel že v poznem srednjem veku in nato povsem izginil ter da ni stal na lokaciji sedanjega dvorca. Srednjeveški raški grad je v pisnih virih prvič posredno izpričan leta 1249, ko je omenjen vitez Weriandus de Archa. Kraj Raka je sicer izpričan že od leta 1161, vendar grad v tistem obdobju najverjetneje še ni stal. Grad je prvič izrecno izpričan šele leta 1279 kot castrum Arch. Ta omemba kaže, da je bil že takrat tudi utrjen. Do leta 1279, ko so ga dedovali grofje Tirolsko - Goriški, je bil last Spanheimov in Bogenskih. Gospodje z Rake oziroma Archerji, ki jih omenja tudi Janez Vajkard Valvasor v Slavi vojvodine Kranjske, so bili sprva ministeriali Bogenskih. N(iklas) Archer ni bil poslednji tega rodu, kot to v Slavi vojvodine Kranjske navaja Valvasor, saj se omenja še njegov sin Peter. Rod vitezov Raških je izumrl konec 15. stoletja. Zdi se, da bi mogel biti srednjeveški grad tako kakor številni drugi gradovi okoli leta 1440 razdejan v bojih med grofi Celjskimi in Habsburžani, a nedvomno ga zatem niso opustili in nadomestili s povsem novo grajsko stavbo - sedanjim dvorcem. Starejšim raziskovalcem ni uspelo odkriti alternativne lokacije srednjeveškega gradu, po drugi strani pa so pri stavbno-zgodovinski analizi novoveškega dvorca spregledali njegovo odlično strateško lego na pomolu, značilno za srednjeveške gradove. Srednjeveški Raški grad je podobno kakor bližnja gradova Klevevž in Stari grad, ki sta prav tako nastala v 13. stoletju, mogel s skrbno izbrano lego na razglednem pomolu dobro obvladovati severno obrobje tega dela doline reke Krke. Nadrobnejša analiza zasnove in strukture zidave sedanjega štiritraktnega enonadstropnega dvorca s trapezasto talno ploskvijo in notranjim dvoriščem je pokazala, da sta stranska vzhodni in zahodni trakt sekundarno prislonjena k starejši manjši osnovi, pozidani na trapezasti talni ploskvi s stranicami dolgimi med 26 in 37 metrov. Na zahodnem delu proti dolini obrnjene visoke trietažne južne grajske fasade sta vidna sekundarno obzidana vogala, ki sta sestavljena iz dokaj pravilnih kamnitih blokov. Struktura zidave kaže, da je najverjetneje iz 13. stoletja. Vogala sta med seboj oddaljena okoli 8 metrov in to kaže, da je v sedanjo južno fasado najverjetneje vključen ostanek prvotnega visokega glavnega grajskega stolpa - bergfrida, ki je imel kvadratno talno ploskev v izmeri okoli 8 × 8 metrov. Podoben stolp je še sedaj ohranjen na bližnjem Starem gradu, do druge svetovne vojne pa so bili takšni stolpi iz 13. stoletja fragmentarno ohranjeni tudi na gradovih Klevevž in Mokronog. Tudi tam so stolpa pozneje znižali in ju vključili v mlajše trakte. Smiselna je tudi primerjava z nekdanjim osrednjim stolpom gradu Žužemberk, ki se je, žal, leta 1948 skoraj povsem sesul, in z nekdanjim stolpom trdnjave Kostanjevica oziroma Starega gradu nad Podbočjem, čigar ostanke so pred nekaj leti razkrile arheološke raziskave. Raški stolp ima razmeroma majhno talno ploskev in tudi to kaže, da so hkrati z njim okoli dvorišča zgradili tudi obodno obzidje in stanovanjsko poslopje - palacij. Tako je v 13. stoletju tudi na Raki nastala značilna visoko srednjeveška oziroma poznoromanska zasnova ministerialskega gradu, kakršne so bile v tistem obdobju zelo pogoste skoraj na celotnem sedanjem slovenskem ozemlju. Zaradi prilagajanja naravni izoblikovanosti pomola gradu niso zgradili na povsem pravilni pravokotni talni ploskvi, ampak so zlasti njegovo južno stranico v tlorisnem poteku postavili nekoliko poševno. Grad so na zahodni, južni in vzhodni strani varovala pobočja naravnega pomola, na severni strani, pred sedanjo glavno fasado, pa je bil najverjetneje umetno izkopen široki obrambni jarek. Najbrž je imel sedanji severni fasadni zid sprva obliko močnega ščitnega zidu brez odprtini. Sedanji glavni grajski portal v tistem obdobju še ni obstajal. Vhod v grad je bil sprva morda na mestu sedanjega stranskega vhoda v dvorec na vzhodni strani. V sedanji stavbni zasnovi je najtežje opaziti prvotni palacij. Natančnejša analiza kaže, da je skrit v južnem traktu in da so ga zgradili takoj za bergfridom, z naslonitvijo na njegovo vzhodno dvoriščno stranico. Južni zid palacija je bil obenem južna stranica grajskega obodnega obzidja

in še sedaj je na tisti strani pod odpadlim ometom mogoče razbrati značilno strukturo zidave iz 13. stoletja. Na Raki so najverjetneje zgradili podobno zasnovano kakor na mokronoškem trškem gradu, kjer so palacij oziroma poznejši južni trakt prav tako neposredno naslonili na bergfrid. Palacij je bil najverjetneje že na začetku dvonadstropen oziroma trietažen. Sedanja kletna etaža je bila sprva pritličje in šele, ko so v 17. stoletju dvorišče z nasipavanjem izravnali, se je vhod vanjo znašel pod nivojem dvoriščnih tal. Na podoben način so v 16. stoletju prvotno pritličje spremenili v klet tudi na bližnjem gradu Rajhenburg. Na sedanjem dvorišču je ob severovzhodnem vogalu opazna sled nekdanje cisterne za zbiranje kapnice. Tovrsten element je bil obvezna sestavina slehernega srednjeveškega gradu in seveda tudi na gradu Raka ni smel manjkati. Z ustreznimi arheološkimi raziskavami bi sedaj zasuta cisterna gotovo mogla odstreti marsikatero zanimivo podrobnost iz grajske preteklosti. K srednjeveškemu raškemu gradu je gotovo že v 13. stoletju spadalo tudi predgradje z gospodarskimi poslopji; stalo je onkraj nekdanjega obrambnega jarka, zahodno ob lokaciji sedanjih novoveških gospodarskih poslopjij. V novem veku se je utrjeni srednjeveški grad Raka s temeljitimi prezidavami prelevil v neutrjeni dvorec. Ta proces je bil verjetno postopen in povezan z različnimi lastniki. Leta 1501 se omenja kot lastnik gradu Leonhard Herič iz Kompolja, leta 1525 pa je gospostvo Raka že pripadalo gospodom Werneghom/Verneškim. Med letoma 1614 in 1725 je gospostvo pripadalo gospodom Kheysellom in prav takrat so na grajski stavbi izvedli največ gradbenih posegov. Da pri tem ni šlo za nadomestitev srednjeveškega gradu s povsem novim dvorcem, kaže tudi opis v Slavi vojvodine Kranjske; Valvasor ne poroča posebej o starem gradu. Zgolj ugibati moremo, kdaj so porušili zgornji del bergfrida, ki je imel nad pritličjem sprva najverjetneje še štiri ali pet nadstropij. Morda se je to zgodilo že pred sredino 15. stoletja, ko se omenja opuščeni stolp, verjetneje pa šele pozneje. Morda so stolp znižali zatem, ko so leta 1515 grad požgali uporni kmetje. Ko je okoli leta 1678 nastala Valvasorjeva upodobitev gradu, je bil stolp vsekakor že znižan. V Valvasorjevem času je imela grajska stavba že sedanji obseg. Srednjeveški grajski zasnovi so s temeljitimi prezidavami v 16. in / ali 17. stoletju povsem odvzeli njen obrambni značaj in ji nadeli podobo sodobnega neutrnjenega poznorenesančnega dvorca s tremi oziroma štirimi višinsko izenačenimi stavbnimi trakti in enonadstropnimi slopastimi arkadnimi hodniki na vseh štirih straneh notranjega dvorišča. Domnevati smemo, da so glavnino del opravili okoli leta 1673 za Karla Sigfrida barona Kheysella († 1725) pod vodstvom kranjskega deželnega stavbnega mojstra Francesca Rosine († 1675). Karl Sigfrid baron Kheysell je dal leta 1720 v dvorcu urediti tudi novo kapelo. Ob stavbi so uredili tudi slikoviti geometrični parterni vrt in postavili nova gospodarska poslopja. Z naslonitvijo na zunanjo stran vzhodne in zahodne stranice grajskega obodnega obzidja iz 13. stoletja so zgradili deloma podkletena enonadstropna trakta, ki so ju po dolžini prilagodili staremu obzidju, z višino pa staremu palaciju na južni strani. Tako so izoblikovali tritraktni povezani sestav višinsko izenačenih poslopjij z bivalnimi prostori v vrhnjem nadstropju. Na severni strani niso postavili novega trakta, marveč so ohranili in predelali staro obzidje oziroma romanski ščitni zid. Srednjeveški bergfrid so najpozneje takrat znižali in ga izenačili z višino palacija, predelanega v južni trakt. Tako je nastala razmeroma homogeno učinkujoča stavbna zasnova, ki samo na težko dostopni južni strani že na prvi pogled kaže, da ni iz enega liva. Učinek enovitosti stavbne zasnove so bistveno povečali tudi z nadstropnimi dvoriščnimi arkadnimi hodniki. Masivne slopaste arkade so bile sprva okrašene z arhitekturno poslikavo, ki je bila najverjetneje podobna poslikavi na dvoriščnih arkadah gradu Bogenšperk. Tako so reprezentativni učinek arkad, ki s svojimi proporci sicer ne učinkujejo posebno elegantno, spretno povečali. V takšni obliki kaže dvorec Valvasorjeva upodobitev iz okoli leta 1678. Na tisti upodobitvi je viden tudi okrogli stolp ob severovzhodnem vogalu stavbne zasnove, ki je bil na vrhu pod stožčasto streho opremljen s konzolnim podstrešnim vencem. Ta stolp sedaj ni več ohranjen in odstranili so ga pred nastankom franciscejskega katastra leta 1825. Najverjetneje se je ta stolp naslanjal na severovzhodni vogal grajske stavbe in je imel podobno obliko kakor okrogla vogalna stolpa na gradu Bogenšperk. Po drugi strani ni mogoče povsem izključiti sicer manj verjetne možnosti, da je stolp stal povsem samostojno v sklopu grajskega predgradja. Za Karlom Sigfridom baronom Kheysellom je grajska stavba leta 1725 pripadla Ignacu Juriju pl. Edlingu, leta 1730 Ferdinandu Ernestu baronu Mordaxu, leta 1745 Ferdinandu baronu Mordaxu, leta 1746 njegovim vdovi Ivani Kristini, leta 1755 Francu Adamu baronu Hallersteinu in leta 1764 njegovim štirim otrokom. V tistem obdobju grajska stavba ni bila deležna obsežnejših gradbenih sprememb. Novo pomembno stavbno razvojno obdobje je za dvorec Raka nastopilo leta 1784, ko je gospostvo v celoti pripadlo Francu Karlu baronu Hallerju pl. Hallersteinu, sinu Franca Adama. Dvorec je obdržal do smrti leta 1820 in ga z bližnjo okolico vred temeljito prenovil. Takrat so v poznobaročni oziroma klasicistični maniri na novo oblikovali glavno grajsko fasado na severni strani in najbrž so takrat odstranili tudi okrogli stolp, ki ga kaže Valvasorjeva upodobitev. V tistem obdobju so delno preuredili tudi druge zunanje fasade grajske stavbe in zamenjali staro stavbno pohoštvo. Triosni osrednji del glavne fasade so rizalito poudarili s pilastrsko členitvijo in ga dopolnili s trikotnim čelom in maltastimi okenskimi okviri z bogato profiliranimi prekladami. V osrednji osi rizalita so postavili nov kamniti glavni portal s precej potlačenim lokom in vklesanimi inicialkami F. K. (H. H.) (Franc Karl Hallerstein). Na dvoriščni strani so enonadstropnemu arkadnemu hodniku severnega trakta nadzidali podstrešno poletažo, ki jo poudarjajo štiri simetrično razvrščene velike ovalne slepe line. Preuredili in na novo opremili so tudi notranjščino, ki je v tistem obdobju v glavnem dobila sedanje tlake in ravne ometane stropne. Veliko visokopritlično štiritraktno gospodarsko poslopje, ki je na starejši osnovi severovzhodno od dvorca nastalo v 18. stoletju, so na severni strani dopolnili z novim samostojnim podkletenim pritličnim pravokotnim poslopjem. Hkrati so preuredili tudi vrt ob gradu. Pozneje dvorec ni bil več deležen pomembnejših gradbenih sprememb. Po smrti Franca Karla barona Hallerja pl. Hallersteina je leta 1820 lastnica gospostva postala njegova hči Alojzija, poročena grofica Auersperg. Njej je leta 1859 sledila hči Luiza, poročena Cavriani, ki je leta 1860 Rako prodala Jožefu Mariju pl. Millerju. Od njega je leta 1869 dvorec kupil Alojz baron Roner. Po njegovi smrti leta 1872 je dvorec pripadel njegovim otrokom, ki so ga leta 1873 prodali stotniku Jakobu Ferdinandu pl. Lencku. On je leta 1886 dvorec daroval svojem sinu Feliksu pl. Lencku. Po poroki z neko znano Američanko je dal Lenck v kraju postaviti žago in zasaditi vinograde, v grajsko stavbo pa je iz bližnjega studenca Polter napeljal vodovod. Morda so šele takrat trikotno klasicistično čelo vrh rizalita glavne fasade preoblikovali v historistični maniri in mu dali stopnjevano obliko. Gospodarska poslopja ob dvorcu so preuredili in najverjetneje so takrat severno poslopje s prizidkom povezali z glavnim, ki je ob tem izgubilo severni trakt, pozneje pa še vzhodni trakt. Leta 1904 je Feliks

pl. Lenck dvorec prodal ljubljanskemu davčnemu blagajniku Josipu Lavrenčiču in cerkniškemu lesnemu trgovcu Francu Šerku. Leta 1917 je posestvo kupil Franc Bajec. Dvorec je potem še nekajkrat menjal lastnike. Med drugo svetovno vojno je bila v njem nemška vojaška postojanka in to ga je obvarovalo partizanskega požiga - usode, ki je takrat doletela veliko večino drugih dolenskih grajskih stavb. Leta 1948 so se v izpraznjenem dvorcu naselile nune usmiljenke, Hčere krščanske ljubezni, ki so ga deloma na novo prekrile in poskrbele za provizorično zaprtje dvoriščnih arkad. Leta 1998 so stavbo zapustile. Dvorec je zatem prešel v last Občine Krško, ki ga je leta 2007 razglasila za kulturni spomenik. Krajevna skupnost Raka je sanirala notranje prostore občina Krško pa obnovila streho leta 2014. Ob prihodu smo se najprej sprehodili okoli gradu, ki obsega 2300 kvadratnih metrov stanovanjske površine. V atriju, ki je obdan z renesančnimi arkadami iz leta 1525 se vzpenja veliki jesen. Tam je tudi baročni vodnjak iz leta 1810, ki je delo bavarskega kamnoseka Johanessa Urbassa. Nekatere spodnje arkade v atriju so bile zazidane leta 1795 med večjo prenovo, vhod pa je bil prestavljen na severno stran. Na vhodu smo videli grb barona Hallerja von Hallersteina. Na južnem delu je viden renesančni portal, ki vodi v klet, na zahodni strani pa je ohranjen prvotni vhod v grad iz 14. do 15. stoletja. Na zahodni strani je vhod v grajsko kapelo z oltarjem. V grajski kapeli so še ohranjeni srednjeveško ognjišče in dve strelni lini. Povzpeli smo se po kamnitih stopnicah, ki vodijo do prvega nadstropja, ki obsega okoli 550 kvadratnih metrov. V arkadnem hodniku so še vidni baročni tlakovci iz 16. stoletja. Vse sobe so pretežno opremljene s pohištvom iz obdobja 17. do 19. stoletja (barok, jožefinski stil, empir, bidermajer). V letih 1948 - 1998 je bilo prvo nadstropje namenjeno ostarelim sestram usmiljenkam, ki so si uredile provizorično kapelo. Med II. svetovno vojno je nemška vojska v JZ sobi postavila razdelilnico hrane. Ohranila se je slika nemškega vojaka in kuharja. V središčni sobi so ohranjene zgodnje baročne poslikave z akti iz leta 1525. V pritličju je 9 prostorov s kuhinjo in jedilnico opremljeno v staronemškem in bidermajerskem slogu. Pot vodi do lovske sobe, ki je največja v gradu in obsega 200 kvadratnih metrov. V lovski sobi so razstavljene lovske trofeje in srednjeveško orožje. Lovska soba je opremljena v veliki meri s staronemškim pohištvom t.i. Alt Deutch. V pritličju se nahaja soba posvečena zgodovini gradu in nemški okupaciji 1941 - 1945. Kletni prostori obsegajo 450 kvadratnih metrov. Ker je bil grad leta 1515 v času kmečkih uporov požgan, so ob obnovi pritličje in kleti zasuli z ostanki prvotnega gradu ter naredili nekaj prezidav. V kleti je še vidno 15 strelnih lin za lokostrelce in samostrelce. Viden je tudi ostanek bergreieda (stolpa), ki se je nekoč vzdigoval nad gradom. V kletnih prostorih se nahajajo rustikalno pohištvo in vinski sodi. Opremljena je tudi soba za mučenje s sramotilno tablo, železnim stolom in natezalnico. V ostanku stolpa je viden tudi predor za pobeg, ki je v večjem delu zasut. Okoli gradu je urejena pot s kamnitimi ploščami. Pred gradom se razprostira grajski park, ki vodi do glavne ceste, vključuje pa še pristavo in kozolec » toplar «. Pred glavno cesto je ohranjen rimski mljnik, ki je služil v 16. stoletju kot sramotilni steber, še zlasti v obdobju grofice Barbare Bele, ki je bila poznana po svoji krutosti. Brežina gradu je utrjena z nasadom akacij. V grajskem vrtu sta ribnik in fontana Marije kraljice, ki jo je ustvaril arhitekt Jože Plečnik okoli leta 1920. Pod gradom je saniran plavalni bazen, ki se napaja iz lokalnega potoka. Ta bazen je leta 1942 zgradila nemška vojska, ki je imela na gradu postojanko. Pod gradom je tudi izvir pitne vode, ki se imenuje Cerin. Nekoč je tam stala črpalka, ki je dovajala pitno vodo h gradu. Od gradu vodi cesta v dolino, kjer se nahaja jezero, nekdanji ribnik, ki je bil v 17. stoletju namenjen za gojišče rakov. Postavila ga je rodbina Kajzelj in blizu njega uredila tudi tople grede. Na SV delu je nekoč stal okrogel obrambni stolp, ki je bil višji od gradu, vendar je bil porušen med sanacijo okoli leta 1795. Na vzhodni strani, kjer je bil pred 18. stoletjem glavni vhod, je bil grajski vrt, ki ga Valvasor opisuje kot najlepšega na južnem Kranjskem. Po ogledu smo pot nadaljevali do Kokrice pri Kranju natančneje v Pizzeria Viva Kokrica pri Kranju, kjer so nas pristrčno sprejeli. Pripravili so nam okusno večerjo s kostanjevim piknikom. Pot smo nadaljevali proti domu kamor smo prispeli v večernih urah.

Namen enodnevne ekskurzije je bil v prvi vrsti, da se spoznamo med seboj, družimo ter zabavamo, po drugi strani pa si izmenjamo izkušnje, s tem pa želimo invalidnim osebam pomagati pri vključevanju v normalno življenjsko okolje, naučiti jih samostojnega in neodvisnega življenja ter osamosvajanja od staršev, po drugi strani pa pridobivanje novih izkušenj v različnih okoljih in situacijah.

Pripravila:
Vanda Hrovatin

predsednik
Jernej Kocjančič

Društvo SONČEK ZGORNJE GORENJSKE je vpisan v register društev, ki ga vodi Upravna enota Jesenice / zaporedna številka : 168 / matična številka : 1173162 / šifra dejavnosti : 94.991 / davčna številka : 52760545 / E - pošta: soncek@telesat.si naslov: Cesta maršala Tita 65 Jesenice 4270 / telefon : 051 604 - 789 / TRR: 03186 - 1000368041 / Odločba MDDSZ o vpisu v register invalidskih organizacij številka : IO - 017/01